

Nr 48.

Ankom till riksdagens kansli den 17 november 1939 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag) jämförda i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

Genom en den 27 oktober 1939 dagtecknad proposition, nr 58, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen *dels* att antaga här nedan intagna förslag till lag med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag), *dels ock* att samtycka till att Kungl. Maj:t efter utfärdande av lag i ämnet meddelar sådant förordnande, som i lagen 1 § avses, att gälla tills vidare.

I samband med denna proposition har utskottet till behandling förehåft följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen:

1) de likalydande motionerna nr 15 i första kammaren av herr *Roos m. fl.* och nr 23 i andra kammaren av herr *Bäckman m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen måtte för sin del besluta sådan ändring av den föreslagna prisregleringslagen att bestämmelsen i 2 § punkt 1) utgår;

2) motionen nr 14 i första kammaren av herr *Nordenson m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen måtte *dels* besluta sådan ändring av den föreslagna prisregleringslagen att bestämmelsen i § 2 punkt 1) utgår och bestämmelsen i § 2 punkt 3) begränsas till att gälla förnödenheter, vilkas priser ha avsevärd betydelse för den allmänna prisutvecklingen, *dels ock* i övrigt beakta de i motionen anförda synpunkterna; samt

3) motionen nr 17 i första kammaren av herr *Herlitz*, vari hemställts, att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts förevarande proposition, måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning — med beaktande av i motionen anförda synpunkter — av frågan om prisregleringslagstiftning och om framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Beträffande motiveringarna till motionärernas yrkanden får utskottet hänvisa till vad i motionerna anförts.

Genom allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) har Kungl. Maj:t erhållit rätt att under utomordentliga förhållanden förfoga över förnödenheter, som äro av vikt för befolkningen eller produktionen eller behöv-

liga för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna. Vidare har Kungl. Maj:t genom maximiprislagen den 22 juni 1939 (nr 349) erhållit befogenhet att under sådana förhållanden fastställa maximipris å förnödenheter, som äro av vikt för befolkningen eller produktionen. I båda lagarna har stadgats skyldighet för en var att vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet lämna upplysning om sitt innehav av förnödenheter, som kunna bliva föremål för förfogande eller maximipris. För utrönande härav kan även husundersökning verkställas samt granskning ske av handelsböcker och affärshandlingar. Överträdelse av berörda lagar äro belagda med straff. Vidare innehålla lagarna bestämmelser om förverkande.

Nämnda båda lagar, vilkas materiella bestämmelser för närvarande äro i kraft, avse, såsom framgår av motiven till maximiprislagen, i prispolitiskt hänseende en reglering av de vittgående befogenheter, som Kungl. Maj:t behöver till penningvärdets skydd i individuella fall. De äro däremot icke tänkta såsom instrument för prispolitiken, när det gäller att utforma en fortlöpande, allmän kontroll över prisbildningen av den mjuka och efter förhållandena avpassade art som är önskvärd, om onödig friktion skall undvikas. Genom det nu framlagda lagförslaget till prisregleringslag avses att erhålla ett sådant instrument.

Lagen är avsedd att framdeles arbetas samman med maximiprislagen.

De av statsmakterna sedan krigsutbrottet hittills vidtagna åtgärderna för övervakning av priserna å särskilda varuslag ha väsentligen genomförts på frivillighetens väg, d. v. s. genom överenskommelser mellan allmänna organ samt företag eller sammanslutningar, som kontrollera utbudet på vederbörande marknadsområden. Initiativet till samverkan har därvid i vissa fall tagits av statens representanter, i andra fall åter av näringsorganisationerna. Sveriges industriförbund har sålunda under medverkan av ett betydande antal bransch- och kartellsammanslutningar inom industrien dels fastställt vissa grundsatser för prissättningen under nu rådande förhållanden i syfte att ernå måttfullhet och återhållsamhet i fråga om prishöjningar, dels också upprättat en särskild byrå med uppgift att vaka över att berörda principer enhetligt och i största möjliga utsträckning tillämpas. Det har förutsatts, att byrån skall i enahanda syfte söka kontakt med sådana industriella företag, vilka icke äro anslutna till särskilda bransch- eller kartellorganisationer. Mellan prissakkunniga och byrån har därjämte samtidigt etablerats en kontinuerlig kontakt, vilken i första hand avser utbyte av informationer rörande prisutvecklingen och motiven för vidtagna prishöjningar.

Åtgärder för inrättande av en liknande prisövervakning inom engros- och detaljhandeln ha jämväl vidtagits av Sveriges grossistförbund och Sveriges köpmannaförbund. Mellan dessa organisationer inbördes samt mellan envar av dem och Sveriges industriförbund förutsattes slutligen skola komma till stånd ett samarbete till undvikande av varufördyringar genom omtiverade mellanhandspålägg eller andra sådana kostnadsstegrande moment vid prissättningen.

Handelskamrarna i riket ha vidare påtagit sig vissa liknande kontrolluppgifter.

I propositionen har diskussionen om den svenska priskontrollens uppgifter och utformning förts mot bakgrunden av ingående redogörelser för utformningen och erfarenheterna av statliga prisregleringar i olika främmande länder. Beträffande dessa förhållanden får utskottet hänvisa till propositionen och dennas bilagor.

Under ärendets behandling har utskottet härjämte från finansdepartementet mottagit en P. M. angående statliga prisregleringsåtgärder i England. Till utskottet ha vidare inkommit en gemensam skrivelse från handelskamrarna i Stockholm och Göteborg och en skrivelse från Skånes handelskammare.

Beträffande den svenska priskontrollens lämpliga *omfattning och organisation* har föredragande departementschefen i det till propositionen fogade statsrådsprotokollet framhållit bland annat följande.

Vid genomförandet av en prispolitik med mera allmän inriktning är det av stor vikt, att de speciella åtgärderna företagas planmässigt och med beaktande, såvitt möjligt, av konsekvenserna på längre sikt och på olika stadier av produktions- och distributionsförloppet. Prisövervakningen kan således icke betrakta och behandla näringslivet såsom uppdelat i särskilda sektorer, som ställas mot varandra, utan måste se de olika delarna såsom infogade i ett totalsammanhang, inom vilket en växelverkan utspelar sig mellan olika krafter. Priskontrollens förnämsta syfte blir att undanröja eller mildra de i sitt inflytande prisstegrande störningar i denna växelverkan, med vilka man i rådande marknadsläge måste räkna, och den måste så uppbyggas och utformas, att såväl näringslivets totala utveckling som de särskilda sidorna av det ekonomiska livet tillbörligt uppmärksammas.

Den statliga prisövervakningen bör sålunda ha överblick över ett så vidsträckt fält som möjligt och sättas i tillfälle följa prissättningen på olika skeden av produktion och handel.

Vid en definitiv kompetensreglering mellan de olika krisorganen torde böra fastslås, att den omständigheten, att regleringen av produktionen och förbrukningen av speciella varor anförtros åt särskilda myndigheter eller för ändamålet tillsatta nämnder, icke må betaga de prissakkunniga eller det organ, som kan komma att träda i deras ställe, befogenheten att taga ställning till prissättningen även å berörda varor och övervaka dess inflytande på marknaden. Den i princip riktiga lösningen synes nämligen vara, att priskontrollen koncentreras till ett organ, vars verksamhetsområde bestämmas med beaktande av de synpunkter, som i det föregående anförts.

Statsmakternas strävanden att övervaka prisutvecklingen kräva naturligen icke under alla förhållanden att för ändamålet inrättas en särskild statlig organisation. I den mån prisövervakningens syfte vidgas till att omfatta en allmän kontroll över den ökade knapphetens återverkan på prisbildningen och alltså utsträcker utöver en kontroll blott över gestaltningen av enskilda priser eller begränsade marknadsområden, synes dock en särskild organisation för dess handhavande svårigen kunna undvikas. Den centrala kontrollapparaten måste utbyggas med lokala underinstanser samt sättas i stånd att utöva en effektiv kontroll även över prisbildningens vertikala förlopp.

De största organisatoriska svårigheterna möta sannolikt i sistnämnda avseende. För att följa den successiva prisutvecklingen under varornas omsättning förfogar den tyska priskontrollen över en stab av företagsekonomiska experter. Ett dylikt system torde ha förutsättningar att nå en avsevärd effektivitet, men å andra sidan kan näppeligen undvikas, att den därför erforderliga administrativa apparaten blir av betydande omfattning.

Behovet av en till den statliga priskontrollen anknuten funktionärskår med sakkunskap på redovisningsväsendets och kalkylationens områden torde i ej ringa grad minskas, där prisövervakningen ordnas i form av ett legalt reglerat samarbete mellan näringsorganisationerna och de statliga priskontrollerande myndigheterna.

Den priskontroll, som utvecklats i vårt land efter krigsutbrottet i samverkan med näringslivets egna organisationer, har i propositionen tagits till utgångspunkt vid utformningen av den allmänna priskontrollen. Departementschefen har härom i huvudsak framhållit följande.

Med den organisationsform för prisövervakningen som här vuxit fram uppstår frågan på vad sätt priskontrollen skall kunna göras effektiv gentemot utom näringsorganisationerna stående företag.

I vissa lägen och för vissa varor kan det — enligt vad föreliggande erfarenheter även från vårt land ge vid handen — befinnas nödvändigt att vidtaga åtgärder för ett organiserande av marknaden. Möjlighet härtill öppnas, därest rätten att driva handel med viss förnödenhet kan förbehållas den, som är medlem av viss sammanslutning, till grund för vars verksamhet ligga av statlig kontrollmyndighet fastställda eller sanktionerade pridföreskrifter. Denna möjlighet får icke utnyttjas i syfte att genomföra en monopolisering av marknaden utan allenast för att förenkla förhandlingsformerna vid överläggningar rörande prissättningen, samtidigt som förutsättningar skapas för en enhetlig, vid kostnadsläget bunden prisbestämning och en ur praktiska synpunkter önskvärd begränsning av kontrollområdet åvägbringas. I princip bör därför gälla, att särskilt bildad sammanslutning av förevarande slag skall vara skyldig att till medlem antaga envar, som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de av statlig kontrollmyndighet för sammanslutningen meddelade föreskrifterna. Av motiven för införandet av här berörda organisationsmöjlighet bör vidare följa, att — där så utan åsidosättande av väsentliga förhandlingstekniska eller prisbildningstekniska önskemål kan ske — rätt att driva handel skall tillerkännas även den som utan att tillhöra sammanslutning förpliktar sig att efterleva berörda bestämmelser.

Särskilda svårigheter för prisövervakningen kunna uppstå genom tillkomsten av nya företag på en viss marknad. Ofta betyder detta, att en kedja av onödiga, fördyrande mellanhänder med en utpräglat spekulativ inriktning inskjutes i distributionsförloppet. Ett snabbt inskridande från priskontrollens sida är här merendels av behovet påkallat, men ingreppen böra ske på sådant sätt, att de inom branschen redan verksamma och lojalt arbetande företagens intressen icke trädas för nära. Båda dessa synpunkter torde vinna beaktande, därest en möjlighet skapas att begränsa handelsrättigheterna inom branschen till företag, som före en viss tidpunkt idkade handel av det slag, varom i det givna fallet är fråga. En sådan nyetableringsspärr bör emellertid icke upprätthållas längre, än som är nödvändigt för marknadsrensning exempelvis genom kollektiva överenskommelser av nyss antydd art, och får icke heller den utnyttjas i rent monopolistiskt syfte.

Beräffande båda de här behandlade regleringsformerna gäller, att de till

sitt bestånd äro bundna vid av kriget skapade extraordinära förhållanden såsom allmänt stigande priser och en spekulativt orienterad marknad.

För prisövervakningsmyndighetens organisation medför särskilt utvidgningen av kontrollen till utanför näringsorganisationerna stående företag behov av att till denna myndighets förfogande ställes ett begränsat men dock tillräckligt antal kvalificerade personer med förutsättningar att följa kalkyler och prissättningar inom berörda företag. Existensen av en på dylikt sätt utrustad statlig priskontroll är en förutsättning även för ett effektivt genomförande av näringsorganisationernas egen prisövervakande verksamhet.

Beträffande *formerna för prisregleringen* har departementschefen framhållit bland annat följande.

Utformningen av en fortlöpande priskontroll blir i väsentlig grad beroende av förekomsten av bundna priser, åtkomliga för en reglering genom överenskommelser. I vårt land äro priserna för det stora flertalet lantbruksprodukter — alltså en kategori av förnödenheter, som ha ett avgörande inflytande på levnadskostnadernas gestaltning — sedan flera år tillbaka redan underkastade en fullständig statlig reglering baserad på ett väl utvecklat organisationsväsen. I fråga om de på industriell väg framställda förnödenheterna har en preliminär beräkning inom näringsorganisationssakkunniga givit vid handen, att sådana varor för vilka överenskommelse mellan tillverkare angående pris m. m. föreläge eller med avseende å vilka något enskilt företag kunde anses dominerande eller vilkas prissättning vore på annat sätt bunden (genom statsmonopol eller offentliga regleringar) svara för inemot 50 procent av den svenska industriella produktionen för hemmamarknaden. Härav torde framgå, att förutsättningar föreligga att genom överenskommelser med existerande karteller, konditionsreglerande sammanslutningar, försäljningsbolag m. m. åvägbringa garantier mot obefogade prishöjningar på en avsevärd del av den svenska varumarknaden. De organisatoriska formerna för ett samarbete i detta syfte mellan de statliga prisregleringsorganen och de berörda sammanslutningarna hava förut behandlats.

Vad beträffar kontrollen över de fria priserna, lämpa sig de stelare regleringsformerna: absoluta maximipriser och fixa priser använda i penningpolitiskt syfte väsentligen blott för sådana varor, vilkas prisbildning sker oberoende av världsmarknadsläget. Det absoluta maximipriset framstår såsom ett även för hemmamarknadsvarornas del i regel alltför osmidigt ingrepp, när det gäller organisationen av en fortlöpande allmän kontroll. Detta gäller särskilt inom de lägre skikt av distributionen, där en betydande ovisshet av naturliga skäl måste råda angående de faktiska kostnadsdifferenserna olika företag emellan. Att i sådana fall tillgripa absoluta maximipriser med därtill anknutna straffsanktioner är förenat med risker för allvarliga orättvisor och för rubbningar i handeln. Vad som erfordras och samtidigt i regel är fullt tillräckligt är i stället en legal prifixering som sanner marknaden men medger en automatisk anpassning efter växlingar i kostnadsläget. En sådan prisbestämning löser också det problem som möter på de delar av marknaden som påverkas av importpriserna.

Den form av prissättning, som för senast angivna syften framstår såsom lämpligast, erinrar om de s. k. riktpriserna. Den principiella friheten att över- och underskrida den av statlig myndighet satta noteringen, vilken är utmärkande för riktpriserna, torde emellertid för att önskvärd stadga skall vinnas böra kompletteras med en skyldighet för vederbörande producent eller distributör att motivera avvikelser från det av myndigheten satta priset

ävensom att, för den händelse giltigt skäl till avvikelser icke kan anses förbragt, till det allmänna avstå skillnaden mellan det officiella priset och det vid eventuellt gjorda försäljningar faktiskt tillämpade. För denna regleringsform torde såsom teknisk term böra väljas benämningen *normalpris*.

Principerna för den prissättning, som åsyftas med prisöverenskommelser och normalpriser, har departementschefen angivit på följande sätt:

»Om riktlinjen för prispolitiken, såsom jag i annat sammanhang förordat, anges vara att förhindra prisstegringar utöver den nivå, som betingas av ökad varuknapphet vid oförändrad köpkraft, betyder detta för de olika varuprisernas del, att dessa vid reglering genom överenskommelse eller normalprissättning i princip böra, med beaktande av efterfrågans utveckling, fastställas i relation till återanskaffningskostnaderna. Vid bedömningen av dessa kostnader får man bortse från tillfälliga eller individuella fluktuationer och även i övrigt utgå från läget sådant det framstår ur hela folkhushållets synpunkt. Härav betingas vissa avvikelser från det sätt på vilket motsvarande prissättningsregel vanligen tillämpas inom näringslivet. Detta gäller för de fall, då återanskaffningen för olika kvantiteter av en vara fortsättningsvis måste ske till vitt skilda priser, vare sig detta beror på att utbudet grundar sig på tillförsel från olika länder med olika prisnivåer eller förklaras av att vid inhemsk produktion kostnaderna gestalta sig väsentligt olika för olika företag. Vidare kunna undantag från huvudregeln på kort sikt av prispolitiska skäl ifrågakomma i de fall, då avsevärda lager finnas, inköpta till priser som väsentligt skilja sig från återanskaffningskostnaderna.

Då varuutbudet täckes genom tillförsel från utländska marknader med olika prisnivåer, erbjuder en prisreglering genom överenskommelse om ett genomsnittspris den bästa utvägen; normalpriserna ha i detta fall knappast någon uppgift att fylla.

När den inhemska produktionen av den reglerade varan sker till väsentligt skilda kostnader, kan prisreglering genom överenskommelse tänkas ifrågakomma, men om prissättningen före kriget varit enhetlig, synes det lämpligast att fastställa normalpris. Detta pris torde tillsvidare i regel böra bestämmas genom omräkning av förkrigspriset med hänsyn till ändrade rörliga kostnader ehuru med noggrant beaktande av att varutillförseln erhåller nödig stimulans och balansen på varumarknaden upprätthålles.

Vad slutligen beträffar läget, när till billigare priser inköpta lager finnas och prispolitiska skäl göra det angeläget att utnyttja de möjligheter till ett modererande inflytande på prisstegringen, som lagren erbjuda, kan normalprissättning ifrågakomma, om en prisreglering genom överenskommelse ej anses lämpligen böra genomföras. Normalprisen böra i så fall fastställas så, att skäligen vinst kan erhållas på ineliggande lager, samt justeras uppåt i den mån lagren förnyats till högre kostnader. Vid en sådan prissättning har man att räkna med att normalpriserna i åtskilliga fall överskridas med åberopande av en ogynnsam lagersituation.

Vad jag här anfört tar närmast sikte på varuhandeln men kan analogi-vis tillämpas även för produktionen.

Med här angivna utgångspunkter för normalprissättningen och om man bortser från den senast berörda grunden till avvikelser från normalpriserna, har man — för den tid man nu har att ta i betraktande — att räkna med överskridanden väsentligen inom de erfarenhetsmässigt kända marginaler, som betingas av transportkostnadernas lokala växlingar och liknande objektivt bestämbara faktorer.

Med avseende å den förordade normalprissättningens inflytande på produktionen må till slut framhållas, att rationaliseringsmotivet ej borttages, enär ett förbilligande av produktionen ger mot kostnadssänkningen svarande vinstmöjligheter. Inom en prisreglerande sammanslutning av här ifrågasatt art kan vidare det gemensamma intresset antagas gå i riktning mot ett eliminerande av svaga driftsenheter och alltså icke, såsom inom karteller bildade i prisstödande syfte kan vara fallet, avse upprätthållandet av dessa enheter; det får dock å andra sidan ej förbises, att samhällsintresset kan tala för upprätthållandet av produktionen av en viss förnödenhet utan nyinvesteringar. En annan synpunkt av vikt i detta sammanhang är att den fria konkurrensen vid allmänt stigande priser ej som eljest kan väntas leda till en nedpressning av kostnader och priser.»

Beträffande den föreslagna fullmaktslagstiftningens *innebörd i förhållande till Kungl. Maj:ts gällande befogenheter* har departementschefen anfört följande.

»De möjligheter, som för närvarande stå Kungl. Maj:t till buds, när det gäller uppbyggandet av en prisövervakning efter i det föregående angivna linjer, grunda sig väsentligen på rätten att genomföra en reglering av utrikeshandeln och på de befogenheter som tillerkänts Kungl. Maj:t genom de tidigare nämnda förfogande- och maximiprislagarna. Under det förra världskriget genomfördes vittgående regleringsåtgärder även med stöd i Konungens ekonomiska lagstiftningsrätt.

Tvekan torde ej behöva råda om att nämnda möjligheter ge utrymme för alla de olika regleringsåtgärder som för vårt lands vidkommande kunna ifrågakomma. Förfoganderätten och rätten till handelsreglering ge sålunda Konungen en sådan kontroll över varutillförsel och varudistribution, att prisbindningar i önskvärd grad kunna skapas och utnyttjas. Maximiprislagen ger även den vidsträckta möjligheter att tillgodose här diskuterade kontrollbehov. Vad beträffar räckvidden av Konungens befogenheter att genomföra en marknadsreglering med stöd i den ekonomiska lagstiftningsrätten torde delade meningar råda, varför värdet av ifrågavarande befogenheter i nuvarande läge är svårt att bedöma.

När likväl anledning finnes att överväga genomförandet av en ny fullmaktslagstiftning till stöd för den fortlöpande prisövervakning, vars syfte, organisatoriska ram och allmänna arbetsformer jag i det föregående behandlat, är orsaken därtill, att de på fullmaktslagarna grundade befogenheterna och även rätten till handelsreglering äro både administrativt och rättsligt

alltför tunga hjälpmedel när det gäller att vinna blott det allmänna grepp om marknaden som är av behovet påkallat. Den ekonomiska lagstiftningsrätten ger härvidlag möjligheter till allmänt sett mera adekvata regleringsåtgärder men är, såsom redan framhållits, till sina gränser oklar.

Den ifrågasatta nya fullmaktslagstiftningen skulle avse att skapa möjligheter till regleringsåtgärder, som falla helt inom ramen av redan givna fullmakter, och utgör — ur en annan synpunkt sett — en form för att för vissa bestämda behov klarlägga innebörden av den ekonomiska lagstiftningsrätten. Syftet är med andra ord icke att skapa nya rättigheter för Kungl. Maj:t utan att i vissa avseenden definiera befogenheter som redan föreligga.»

De i lagen *föreslagna befogenheterna* har departementschefen sammanfattningsvis angivit på följande sätt:

»Utformningen av den ifrågasatta lagstiftningen bör helt bestämmas av det aktuella syftet. De i lagen reglerade befogenheterna böra alltså angivas tillkomma Konungen, i den mån de prövas erforderliga för en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen, och avse skydd mot obefogade prisstegringar; innebörden av denna gränsdragning följer av lagstiftningens motiv. Befogenheterna böra avse dels genomförandet av vissa organisatoriska åtgärder, dels fastställandet av normalpriser.

I förstnämnda hänseende bör av tidigare angivna skäl gälla, att Konungen skall äga bestämma, att rätt till inköp eller försäljning av en förnödenhet — överhuvud, i viss omfattning respektive form eller för visst ändamål — skall tillkomma endast den som tillhör viss sammanslutning eller före viss dag drivit handel med varan. Såsom jag i annat sammanhang utvecklat, böra sammanslutningarna i princip vara öppna och en nyetableringsspärr få allenast temporär giltighet. Då en fullmaktslag endast definierar gränsen för Konungens befogenheter, förhindrar ett stadgande av angiven innebörd självfallet icke, att dispens under vissa förutsättningar gives från med stöd av lagen meddelade bestämmelser. Medlem av här åsyftad sammanslutning skall vara skyldig att ställa sig till efterrättelse de villkor för handeln, varom överenskommelse må träffas mellan staten och sammanslutningen.

Vidare bör Konungen erhålla rätt att ålägga den som idkar handel med en förnödenhet att lämna de uppgifter som äro erforderliga för en prövning av den tillämpade prissättningens skälighet eller som krävas till stöd för en fortsatt bedömning av den allmänna prisutvecklingen.

Vid utnyttjandet av de befogenheter som enligt vad jag här förordat skulle tillerkännas Konungen böra de riktlinjer för utformningen av en efter svenska förhållanden anpassad prisövervakning, som jag i det föregående utvecklat, få anses i huvudsak angiva de gränser inom vilka man har att röra sig.»

Lagförslaget har jämlikt § 87 regeringsformen varit föremål för utlåtande av *lagrådet*, som enligt propositionen bilagt protokollsutdrag, till vilket utskottet hänvisar, förordat vissa ändringar. I det riksdagen förelagda lagförslaget ha lagrådets önskemål tillgodosetts.

Förslaget har under hand förelagts jämväl *prissakkunniga*, som lämnat detsamma utan erinran.

Under nuvarande, av kriget framkallade extraordinära förhållanden finner utskottet en allmän, fortlöpande prisövervakning vara ett nödvändigt hjälpmedel att förhindra obefogade prisstegringar.

Kungl. Maj:ts förslag innebär ett utbyggande av den statliga priskontrollen på grundval av det samarbete med näringslivets organisationer, som sedan krigsutbrottet utvecklats på frivillighetens väg mellan *prissakkunniga* och dessa organisationer. Utskottet finner det vara värdefullt, att prisövervakningen baseras på en fortsatt nära samverkan med näringslivet och att den väsentligen kommer att bestå av den kontroll, som kan utövas av näringslivets egna organisationer med behövt stöd i denna verksamhet från statliga myndigheter, som förfoga över erforderliga rättsmedel. Härigenom kunna tillgodoses önskemålen såväl att prisingreppen i möjligaste mån anpassas med hänsyn till för produktionen väsentliga förutsättningar som att den administrativa kontrollapparaten får en starkt begränsad omfattning.

Utskottet delar jämväl föredragande departementschefens uppfattning i fråga om behovet att för denna priskontroll ha tillgång till ett smidigare, mera elastiskt instrument än det maximipris- och förfogandelagarna erbjuda.

Den föreslagna prisregleringslagen har erhållit karaktären av fullmaktslag med vittgående befogenheter för Kungl. Maj:t. Med hänsyn härtill vill utskottet understryka, att de av departementschefen i motiven uppdragna riktlinjerna måste anses ange de huvudsakliga gränserna för lagens tillämpning.

Olika synpunkter kunna göras gällande i fråga om den omfattning, i vilken den åberopade gränsdragningen bör komma till uttryck i själva lagtexten. Även med beaktande av att det framlagda lagförslaget endast avser att ange yttergränserna för Kungl. Maj:ts befogenheter, har utskottet likväl funnit det angeläget, att användningen av de i 2 § första punkten angivna befogenheterna för Kungl. Maj:t, vilka äro av djupt ingripande natur, preciseras mera än som skett i förslaget.

I förtydligande syfte anser utskottet sålunda lämpligt att det i lagen utsäges, att Kungl. Maj:t, vid förordnande om begränsning av rätten att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet till medlemmar av viss sammanslutning, även bör medgiva sådan rätt åt den, som utan att vara medlem av sådan sammanslutning ställer sig till efterrättelse av Kungl. Maj:t för dennas medlemmar givna pridföreskrifter och dylikt.

Beträffande Kungl. Maj:ts befogenhet att jämväl inskränka rätten att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet till sådana, som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt förnödenheten, anser utskottet vidare den i motiven framhållna, särskilda undantagskaraktären hos dylika förordnanden böra komma till uttryck genom att befogenheten begränsas till fall, då särskilda skäl därtill äro.

Utskottet.

I avseende å tillämpningen av lagen utgår utskottet i likhet med departementschefen från att befogenheterna enligt 2 § första punkten endast i undantagsfall skola behöva tillgripas. För dylika fall förutsätter utskottet, att ingreppen — som ju ej heller enligt lagförslaget få göras annat än i den mån så befinnes erforderligt för kontrollen över priserna — begränsas till vad som är nödvändigt för att tillgodose lagstiftningens syfte, och att de sålunda meddelade föreskrifterna eller förbuden icke få kvarstå längre än som betingas av de förhållanden, som föranlett dem. Utskottet förutsätter vidare, att Kungl. Maj:t vid utnyttjandet av dessa befogenheter beaktar de risker, som kunna vara förbundna därmed, och vill med avseende härå särskilt framhålla följande.

I fråga om förordnanden angående inskränkning i rätten att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet till sådana personer, som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt förnödenheten, synes det utskottet angeläget, att dessa förordnanden få endast temporär giltighet, såsom också i motiven förutsatts. En dylik inskränkning kunde eljest lätt verka som en hämsko på den samhälleligt önskvärda företagsamheten och bidra till uppkomsten av bestående monopolistiska sammanslutningar. För industrins del, där en dylik spärr överhuvud taget synes kunna ifrågakomma endast i mycket begränsad utsträckning, vill utskottet särskilt framhålla vikten av att i närvarande läge hinder icke resas för utvecklingen av önskvärda ersättningsindustrier. Utskottet tager för givet, att förordnandena utformas så, att de icke heller hindra lojala affärsöverlåtelser.

Förordnanden om begränsningar i rätten att yrkesmässigt köpa och sälja olika förnödenheter till sådana, som tillhöra viss sammanslutning, böra likaledes ej gå utöver vad som är nödvändigt för ingreppets syfte. Utskottet fäster stor vikt vid att med stöd av denna lag bildade sammanslutningar, i likhet med vad departementschefen i princip förordat, stå öppna för envar, som ställer sig till efterrättelse av kontrollmyndigheten för sammanslutningen meddelade föreskrifter. Det bör enligt utskottets mening, där icke behovet att hålla ett visst genomsnittspris å marknaden utgör hinder härför, vara obetaget för medlemmarna — liksom även för utanför sammanslutningen stående näringsidkare, som förbundet sig att hålla för denna meddelade föreskrifter — att underskrida de priser, som kunna i prisbegränsande syfte ha genom överenskommelser eller legalt fixerande av normalpriser fastställts.

I fråga om sammanslutningar, som icke bildats med stöd av denna lag, vill utskottet uttrycka önskemålet att, då prisöverenskommelser träffas med sådana under utnyttjande av befogenheterna i 2 § första punkten, Kungl. Maj:t tillser att medlemmarnas bundenhet såvitt möjligt icke blir hårdare än som följer av fastställande av normalpris på en vara.

Med den betydelse för prisövervakningen, som enligt de i propositionen uppdragna rikilinjerna tillägges prisöverenskommelserna, synes fastställandet av normalpriser bli en åtgärd, som kommer i fråga i relativt få fall. Normalprissättningen bör, såsom departementschefen anfört, i regel begränsas

till förnödenheter, vilkas priser kunna antagas ha en avsevärd betydelse för prisutvecklingen. Några skäl att uppställa hinder för Kungl. Maj:t att vid behov även i andra fall utnyttja detta kontrollmedel har utskottet icke funnit föreligga.

Emot de förordade huvudgrunderna för prisbestämningen har utskottet icke funnit anledning till erinran. Utskottet vill särskilt betona det värdet i den föreslagna huvudprincipen, att denna möjliggör sättande av normalpriser så, att de i erforderlig grad stimulera produktion och varutillförsel. En nära samverkan med näringslivets organisationer synes önskvärd även vid dessa prisers fastställande.

Utskottet har i övrigt icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förslag.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts proposition nr 58 med förslag till lag med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag) icke kunnat av riksdagen oförändrad antagas, måtte

1) för sin del antaga följande såsom *utskottets förslag* be-tecknade

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

F ö r s l a g

till

L a g

med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag).

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2 och 3 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

2 §.

I den mån så befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen, äger Konungen:

1) föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast den, som tillhör viss sammanslutning eller före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet;

1) föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast den, som är medlem av viss sammanslutning eller som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor som i anledning av denna lag uppställts för medlems rätt att köpa eller sälja sådan förnödenhet, eller, då särskilda skäl därtill äro, bestämma, att sådan rätt skall tillkomma endast den, som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet;

2) föreskriva, att den, som yrkesmässigt köper eller säljer viss förnödenhet eller driver transportrörelse, skall vara skyldig att, på anfordran av myndighet, som Konungen bestämmer, dels lämna de uppgifter myndigheten begär för prövning av den tillämpade prissättningens skälighet eller för bedömning av den allmänna prisutvecklingen, dels ock för kontroll av lämnade uppgifter förete handelsböcker och affärshandlingar för myndigheten;

3) fastställa visst pris, som av Konungen prövas skäligt, att gälla såsom normalpris vid frivillig försäljning eller transport av viss förnödenhet med skyldighet för den, som tager högre pris, att på anmodan av myndighet, som Konungen bestämmer, avgiva förklaring om skälen för den tillämpade prissättningen.

3 §.

Försummar någon efter anfordran, varom i 2 § 2) förmäles, att fullgöra vad honom i följd därav åligger, äger länsstyrelsen förelägga honom vite samt i förekommande fall förordna om vitets uttagande.

4 §.

Bryter någon mot föreskrift, som av Konungen jämlikt 2 § 1) meddelats angående rätten att köpa eller sälja viss förnödenhet, straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst ett år.

Lag samma vare där någon vid lämnande av uppgift eller förklaring, som avses i 2 § 2) eller 3), sökt vilseleda myndighet.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

5 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna lag inhämtats genom uppgift eller förklaring eller vid granskning av handelsböcker eller affärshandlingar må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med bestämmelserna avsedda ändamål. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

6 §.

Brott, varom i 4 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av myndighet, som Konungen bestämmer. Åtalet väckes vid den rätt, där den tilltalade skall svara i tvistemål i allmänhet.

Brott, som i 5 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

7 §.

Har vid försäljning eller transport tagits högre ersättning i penningar eller annat vederlag än som svarar mot fastställt normalpris och prövas giltig anledning härtill icke hava förelegat, må domstol på talan av åklagare efter anmodan av myndighet, som Konungen bestämmer, förplikta den som betingat sig ersättningen att, efter ty skäligen finnes, till kronan erlagga högst skillnaden mellan den tagna ersättningen, å ena, samt det belopp som med tillämpning av normalpriset skolat utgå, å andra sidan.

Mål som här sägs instämnes till den rätt, där den, mot vilken talan riktas, skall svara i tvistemål i allmänhet. Beträffande sådant mål skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat om brottmål, vari talan om ansvar föres.

8 §.

Närmare bestämmelser angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1941. Förordnande, som meddelats jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet.

I 5 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om annat brott, som begåtts under tiden för de i lagen meddelade bestämmelsernas giltighet, eller vad där stadgas i fråga om påföljd för överskridande av normalpris under samma tid skall äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

2) medgiva att Kungl. Maj:t efter utfärdande av lag i ämnet meddelar sådant förordnande, som i lagen 1 § avses, att gälla tills vidare;

B) att motionerna I: 14 av herr Nordenson m. fl., I: 15 av herr Roos m. fl. och I: 17 av herr Herlitz samt II: 23 av herr Bäckman m. fl. måtte, i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet här ovan anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Stockholm den 17 november 1939.

På första särskilda utskottets vägnar:

ANDERS RÅSTOCK.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:
från första kammaren: herrar *Gränebo*, *Domö*, *Bärg* i Katrineholm, *Nilsson* i Malmö, *Velander*, *Gustafsson* i Benestad, *Lindström*, *Berling*, *Sjödahl*, *Nordenson*, *Andersson* i Bussjö och *Ohlin*; samt

från andra kammaren: herrar *Råstock*, *Bagge*, *Björklund*, *Svensson* i Grönvik, *Olsson* i Gävle, *Andersson* i Rasjön, *Anderson* i Norrköping, *Gustafson* i Vimmerby, *Lövgren*, *Ward*, *Ericson* i Boxholm och *Gustavson* i Västerås.

Reservationer:

1) av herrar *Domö*, *Velander*, *Nordenson*, *Bagge* och *Anderson* i Norrköping, vilka ansett, att 2 § första punkten bort utgå ur lagförslaget.

2) av herrar *Ohlin* och *Andersson* i Rasjön, vilka anfört följande:

»Enligt propositionen 2 § punkt 1 skulle Kungl. Maj:ts befogenhet att inskränka rätten att yrkesmässigt köpa och sälja gälla för hela näringslivet. En fullmakt av denna art och omfattning måste väcka allvarliga betänkligheter, då statliga tvångssammanslutningar och statlig nyetableringsspärr innebära väsentliga avsteg från hittills inom svensk näringspolitik tillämpade principer. Dessa betänkligheter få emellertid träda i bakgrunden, i den

mån ett verkligt behov av offentliga ingripanden av denna art kan påvisas. Vad först produktionen — industri, hantverk, jordbruk m. fl. grenar — beträffar, ha vi icke kunnat finna att detta är fallet. Inom dessa näringsgrenar torde en nyetableringsspärri icke vara behöfelig med hänsyn till prisöfvervakningen. Erforderliga sammanslutningar kunna säkert i regel bildas på frivillighetens väg, om myndigheterna framlägga förslag därom för vederbörande näringsgrenars representanter. Kungl. Maj:t äger för öfrigt genom maximiprislagen, förfogandelagen och genom den rätt att åsätta normalpris, som prisregleringslagen kommer att ge, samt genom en möjlig reglering av varuinförseln så starka påtryckningsmedel, att med hänsyn till prisöfvervakningen önskvärda sammanslutningar säkerligen kunna åvägbringas. Fullmakten enligt § 2 punkt 1 är därför, i den mån den gäller produktionen, öfverflödig. Anledning saknas under sådana omständigheter att lämna Kungl. Maj:t ifrågavarande fullmakt. Skulle det mot förmodan visa sig att behov av utvidgade maktmedel uppkommer i något större antal fall, då men också först då kan det vara motiverat att ge Kungl. Maj:t mera vidsträckta befogenheter.

Mera tveksam är frågan om fullmakt för Kungl. Maj:t att på sätt i § 2 punkt 1 avses reglera handeln genom nyetableringsspärri m. m. Handelskamrarna i Stockholm och Göteborg ha i en skrivelse till utskottet av den 6 november påpekat att, enligt vad erfarenheterna från världskriget gävo vid handen, kontrollåtgärder i form av auktorisation för handel med vissa varuslag kunna erfordras för att förhindra, att varudistributionen söker sig onormala vägar, varigenom onödig fördyring av förnödenheterna uppstå och desamma undandragas öppna marknaden. Trots stora principiella betänkligheter vilja vi med hänsyn till de bestämda uttalanden rörande försiktighet vid tillämpningen av ifrågavarande fullmakt, som göras i utskottets motivering, ej motsätta oss att Kungl. Maj:t får de här avsedda befogenheterna att ingripa inom varuhandeln, i den mån sådana ingripanden för prisöfvervakningen befinnas oundgängligen nödvändiga. Av anförda skäl anse vi emellertid att fullmakten bör begränsas att gälla andra förnödenheter än sådana, som vederbörande näringsidkare själv tillverkar eller behöver för sin tillverkning.

Med hänvisning till ovanstående få vi yrka, att § 2 punkt 1 erhåller följande lydelse:

- 1) föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja annan förnödenhet än den han själv tillverkar eller använder för sin tillverkning skall tillkomma endast den, som är medlem av viss sammanslutning eller som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor som i anledning av denna lag uppställts för medlems rätt att köpa eller sälja sådan förnödenhet, eller, då särskilda skäl därtill äro, bestämma, att sådan rätt skall tillkomma endast den, som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet.»